

نشست علمی تخصصی هنر ، معماری و شهرسازی عصر پنجشنبه ها

محل برگزاری: سالن اجتماعات مهندسين مشاور هرم پی

زمان: پنجشنبه ۶ خرداد ۱۳۹۵

عنوان: شهر و المان‌های دفاعی آن در ایران به روایت تصویر (از گذشته تا به امروز)

سخنرانان و اعضای پنل: دکتر سیمین حناچی - مهندس شیوا ترابی

چکیده‌ای از سخنرانی‌ها به شرح زیر می‌باشد.

سخنران اول خانم مهندس شیوا ترابی، خانم مهندس شیوا ترابی در ابتدا به این مقوله پرداختند که بشر همواره در محافظت از خود، خانواده و وطن خود به اتخاذ تدابیر گوناگون برای دفاع از خود، از ظرفیت محیط مصنوع و طبیعی استفاده کرد. انسان‌های نخستین با پناه گرفتن در غار خودشان را محصور کردند که در واقع این موضوع به یکی از مولفه‌های دفاع همان استتار اشاره دارد. بعد از آن برای بهره‌گیری از محصولات کشاورزی و برای گذران زندگی خودشان به سمت دشت‌ها روانه شدند که این زمان برای ایجاد سر پناه و مسائل امنیتی از مصالح طبیعی استفاده کردند و در واقع رویکرد دفاع به نوعی با استفاده از مصالح طبیعی و جغرافیای زمین و تدابیر معمارانه به صورت خیلی ابتدایی شکل گرفت. پس از آن زندگی جمعی و قبائل و اجتماعات پا به عرصه گذشت و مسائلی هم چون اختلافات نژادی و قومی و گاهی مواقع منافع سلطه طلبی دولت‌های همسایه و... باعث شد که در واقع امر دفاع به صورت جمعی پا به عرصه بگذارد و الزامات دفاعی به شیوه کلاسیک در طراحی مطرح شود و این مقدمه ای برای شکل‌گیری برج و بارو بود. ایران هم به دلیل موقعیت جغرافیایی

خاص خودش، در مسیر گذر اقوام مهاجم شرق و غرب قرار گرفته بود و همین امر باعث شد، ایرانیان به اتخاذ بهترین روش و مناسب‌ترین راه حل‌ها برای ایجاد بناهای دفاعی و دفاع از خودشان عمل کنند.

وی در ادامه به پیدایش شهر دفاع و شهر قدرتی در ایران پرداختند:

قدرت سازی و باز دارندگی دو عامل اصلی در مکان یابی اجتماعات و سکنی گزینی و برپایی شهرهای دفاعی بود که براساس سه عامل خیلی مهم استار، اختفا و فریب به بهترین شیوه برای پنهان کردن نیروهای انسانی، تجهیزات، فعالیت‌ها و... عمل کردند و از این زمان دژها، شهرهای مرزی و حصارهای دفاعی به دور سکونتگاه‌های انسانی شکل گرفت.

خانم ترابی شهرهای دفاعی در تاریخ ایران را به سه دسته تقسیم بندی کردند:

- شهرهای زیرزمینی: نوع طراحی آنها به دو صورت پیوسته و گسسته بوده است: نوش آباد، حيله ور، ...

- قلعه شهرها: دارای ساختار اجتماعی متفاوت از روستا نشینی و شهر نشینی و همچنین قلعه‌ها هسته مرکزی کهن بودند. نوع طراحی آنها به دو صورت تک حصار و چند حصار بوده است: چغازنبیل، خوزستان، شوش، تخت سلیمان

- شهرهای متراکم: سابقه بسیار کهن دارند و در مناطق مرزی غرب و شمال غربی هستند. به دلیل پلکانی بودن این شهرها در مناطق کوهستانی دیوارها به صورت مرز و بارو و بام‌ها مکانی برای دیده بانی بوده است. علت وجودی تمامی این شهرها، فقدان امنیت و جنگ‌های متعدد در مناطق استراتژیک بود در بعضی مواقع، مسائل اقلیمی هم از علت آن بود: اورمان تخت کردستان

خانم ترابی به سیر تحول و گونه‌بندی باروهای شهری در ایران از دوره ماد تا پایان عصر قاجار اشاره کردند:

دوره تاریخی	وضع دفاعی	حکومت‌ها	شکل شهر	خصوصیت‌ها و علل شکل‌گیری			
قبل از اسلام	شهر دفاع	مادها	مربع	دژ - شهر تک حصاری			
				دژ - شهر چند حصاری			
				کیشه سو			
	شهر قدرت	هخامنشی	مربع	باروهای چند لایه	دژ حکومتی (ابنیه حکومتی) شار میانی (استقرار طبقات ممتاز)		
					شار بیرونی (خانه‌ها - باغات)		
					کهن دژ (مرکز حکومتی و منطقه مسکونی) (خانه‌ها - بازارها)		
شهر اقتدار	اشکانی	دایره‌ای	دایره‌ای	قلعه-شهر دایره‌ای و مستطیل شکل به همراه "خندق"			
				سامانی	ارگانیک	دگرگونی ساختار شهرها	مقابله با شهر-قدرت‌های غاصب
							سلاجوقی
بعد از اسلام	شهر بی دفاع	اوایل قاجار	دایره‌ای	رابط‌های بسیار برای حفاظت شهرها			
				صفوی	محصور کردن شهر با دیوارهای سنگین و قطور و خندق		
					صفاوی	ساخت باروهای شهرها به منظور تعریف محدوده کالبری	
دوره معاصر	شهر بی دفاع	اواخر قاجار	دایره‌ای	الگوگیری شهرها از دوران صفوی (امنیت ظاهری شهرها)			
				گسترش شهر و از بین رفتن باروها و دروازه‌های شهری			

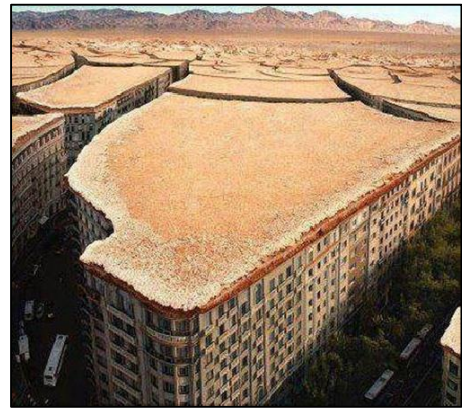
وی بعد از بیان این گونه‌بندی به یک نتیجه‌گیری کلی رسیدند که بستر اجتماعی و سیاسی از عوامل مؤثر بر شهرهای تاریخی ایران و شکل دهی کالبدی شهری بوده‌اند.

خانم ترابی در آخر اشاره کردند که تحولات سیاسی باعث به وجود آمدن ۴ شکل شهری شده است:

- شهر دفاع : پیش از پاریس (در معرض حمله اقوام همسایه)
- شهر قدرت : شهرهای هخامنشی، اشکانی، ساسانی (قدرتمندترین امپراطوری جهان بودند)
- شهر اقتدار : دوران اولیه اسلامی (مطابق با ساختار دینی و اجتماعی)

سخنران دوم خانم دکتر سیمین حناچی، خانم دکتر سیمین حناچی در ابتدا به سیر تطور المانهای دفاعی در شهرها پرداختند و به این مطلب اشاره کردند که بشر در طول ۵ هزار سال تاریخ تمدن خود ۱۴۰۰۰ هزار جنگ را دیده است.

وی در ادامه به روش های نوین پدافند غیرعامل در شهرسازی ایران در تطابق با الزامات دفاعی معاصر اشاره کردند : استتار ، اختفا ، زمینه پوشش ، زمینه فریب ، زمینه پراکندگی ، زمینه مقاوم سازی

خانم حناچی به رابطه اندازه قطعات با میزان آسیب پذیری پرداختند:

- مساحت > 200 متر مربع، میزان آسیب پذیری آن در جنگ بیشتر است و تهاجم حمله های هوایی هم بیشتر است.
- 200 متر مربع $>$ مساحت > 500 متر مربع ، میزان آسیب پذیری آن در جنگ بیشتر است و تهاجم حمله های هوایی هم متوسط است.

- مساحت < 500 متر مربع، میزان آسیب پذیری آن در جنگ کمتر است و تهاجم حمله های هوایی هم کمتر است.

وی در ادامه به نسبت سطح ساخته شده با میزان آسیب پذیری اشاره کردند:

- $< 10\%$ نسبت سطح ساخته شده $< 60\%$ ، میزان آسیب پذیری آن در جنگ زیاد است.
- $< 60\%$ نسبت سطح ساخته شده $< 30\%$ ، میزان آسیب پذیری آن در جنگ متوسط است.
- $< 30\%$ نسبت سطح ساخته شده ، میزان آسیب پذیری آن در جنگ کم است.

وی در آخر انواع حریم و سیاست های مهار و مدیریت توسعه را معرفی کردند:

- حریم به معنای مرزهای توسعه شهری (Urban Growth Boundaries (UGB)
- حریم به معنای مرزهای خدمات شهری (Urban Services Boundaries (USB)
- حریم به معنای کمربند سبز (Green Belt (GB)